

โรคแบล็กเลก/ไข้ชาดำ (Blackleg)

โรคแบล็กเลก (Blackleg) หรือโรคไข้ชาดำ เป็นโรคติดต่อร้ายแรงในโค กระบือ บางครั้งพบได้ในแพะ และ เกิดจากการติดเชื้อแบคทีเรีย ชื่อ *คลอสทริเดียม ไชวไว* (*Clostridium chauvoei*) ซึ่งเป็นแบคทีเรียรูปร่างแท่ง เคลื่อนไหวได้ สามารถสร้างสปอร์และสารพิษได้ อาการสำคัญของโรคนี้ คือ การอักเสบของกล้ามเนื้อ โดยเฉพาะบริเวณต้นขาหลัง บริเวณที่มีการอักเสบจะบวมร้อน มีอากาศแทรกอยู่ภายใน เมื่อกดจะมีเสียงดังกรอบแกรบ สัตว์จะมีไข้สูง และเดินขาเกแปลก จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "โรคไข้ชาดำ" มีรายงานการตรวจพบสัตว์ที่ติดเชื้อโรคนี้ในปี พ.ศ. 2562 ณ จังหวัดตาก ปี พ.ศ. 2563 - 2564 ณ จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดพิษณุโลก โดยศูนย์วิจัยและพัฒนาการสัตวแพทย์ภาคเหนือตอนล่าง จังหวัดพิษณุโลก

การติดต่อของโรค

ส่วนมากเกิดจากสัตว์กินอาหารที่มีเชื้อปนเปื้อนอยู่ โดยมักพบเชื้อปนเปื้อนในดิน หรือติดเชื้อผ่านทางบาดแผล (พบน้อยกว่า) มักพบการเกิดโรคในสัตว์ที่มีอายุระหว่าง 6 เดือน - 2 ปี และมักเกิดการระบาดของโรคซ้ำในจุดที่เคยเกิดโรคแล้ว เนื่องจากเชื้อมีความคงทนสามารถอยู่ในสิ่งแวดล้อมได้เป็นเวลานานหลายปี

ช่วงเวลาหรือฤดูกาลที่เกิดโรค

มักพบการระบาดของโรคนี้ในช่วงฤดูฝน หรือช่วงน้ำท่วม เนื่องจากกระแสน้ำที่ไหลไปจะพัดพาเชื้อหรือสปอร์ของเชื้อไปกับกระแสน้ำด้วย สัตว์ที่ชอบแช่เล่นหญ้าเตี้ย ๆ ตัดดินจึงมีโอกาสได้รับเชื้อที่ปนเปื้อนในดินไปด้วย

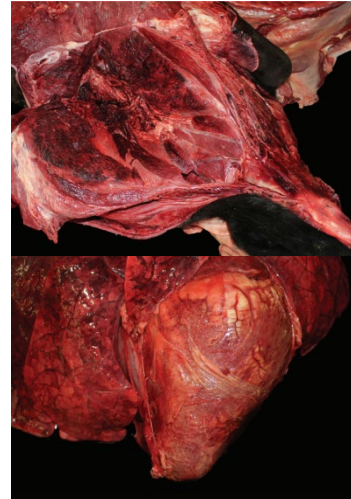
อาการของโรค

ระยะฟักตัวของโรคประมาณ 1-5 วัน เมื่อเชื้อเข้าสู่ร่างกายแล้วจะกระจายไปอยู่ตามบริเวณที่มีกล้ามเนื้อหนา แล้วจะขยายตัวเพิ่มจำนวนมากขึ้น พร้อมกับสร้างสารพิษออกมาทำลายกล้ามเนื้อรอบ ๆ บริเวณที่เชื้ออยู่ และสารพิษส่วนหนึ่งจะเข้าสู่กระแสโลหิต สัตว์จะมีอาการซึม ขาเจ็บ เดินขาเกแปลกข้างเดียวหรือทั้งสองข้าง มีไข้สูง (105 -107 องศาฟาเรนไฮต์) หดเคี้ยวเอื้อง หายใจเร็ว ไม่อยากเคลื่อนไหวร่างกาย เกิดการบวมของกล้ามเนื้อบริเวณสะโพก โคนขาหลัง ไหล่ หน้าอก คอ หรือลิ้น เมื่อกดบริเวณที่บวมจะได้ยินเสียงดังกรอบแกรบ เพราะมีฟองอากาศแทรกอยู่ภายใน สัตว์จะแสดงอาการเจ็บปวด ผิวหนังบริเวณนี้จะมีสีแดงคล้ำ ร้อน ต่อมาผิวหนังจะเย็นลง แห้งดำ และไม่แสดงอาการเจ็บปวด กรณีเฉียบพลัน สัตว์จะล้มตัวลงนอน กล้ามเนื้อสั่น ชีพจรเต้นเร็ว หายใจลำบาก เยื่อเมือกมีเลือดคั่ง ปวดเสียดท้อง อุณหภูมิต่ำกว่าปกติ และตายภายใน 12-48 ชั่วโมง นับจากเริ่มแสดงอาการ เมื่อเปิดผ่าบริเวณที่บวมอักเสบจะพบของเหลวสีดำคล้ำ มีกลิ่นเหม็น มีฟองอากาศแทรกอยู่ตามกล้ามเนื้อ และกล้ามเนื้อบริเวณรอบ ๆ จะมีสีดำและแดง

รูปที่ 1 แสดงอาการของโรคแบล็กเลก

ที่มา <https://108kaset.com/farm/2018/09/06/blackleg/>

รูปที่ 2 แสดงรอยโรคบริเวณกล้ามเนื้อขาหลังและหัวใจ

ที่มา <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28599620/>

การตรวจวินิจฉัยโรค

1. การซักและศึกษาประวัติ อาการของโรคที่แสดงออก วิธีการ และรอยโรค
2. การย้อมสีแกรม (Gram Stain) เพื่อตรวจหาเชื้อแบคทีเรียจากของเหลวสีดำนับบริเวณกล้ามเนื้อที่อักเสบ จะพบเชื้อแบคทีเรียรูปร่างเป็นแท่งปลายมนติดสีน้ำเงิน (Gram positive rod)
3. การเพาะแยกเชื้อแบคทีเรีย (Bacterial Culture)
4. การตรวจวิเคราะห์ทางอนุชีววิทยา (Polymerase Chain Reaction; PCR)

การเก็บตัวอย่างส่งตรวจ

1. กรณีสัตว์ตายและซากยังไม่เน่า สามารถตรวจหาเชื้อได้จากกล้ามเนื้อและของเหลวสีดำบริเวณที่อักเสบ หรืออาจตรวจพบได้จากเลือดจากหัวใจ ตับ ม้าม เพราะก่อนสัตว์ตายเล็กน้อย เชื้อจากกล้ามเนื้อจะแพร่กระจายไปตามกระแสเลือดและเข้าไปยังอวัยวะดังกล่าว

2. กรณีสัตว์ตายและซากสัตว์เน่า การตรวจหาเชื้อจากกล้ามเนื้อหรืออวัยวะภายในจะพบได้ยาก เนื่องจากอาจมีเชื้อ *Clostridium spp.* ชนิดอื่นปนเปื้อนอยู่ด้วย ต้องเก็บตัวอย่างเพื่อตรวจหาเชื้อจากไขกระดูกแทนจึงจะพบเชื้อ

ข้อสำคัญในการวินิจฉัยโรคนี้ คือ ต้องวินิจฉัยให้ได้ว่าสัตว์เป็น โรคแบล็กเลกจริง ซึ่งเกิดจากเชื้อ *คลอสตริเดียม โชวไว* (*Clostridium chauvoei*) หรือเป็น โรคแบล็กเลกเทียม ซึ่งเกิดจากเชื้อ *คลอสตริเดียม เซปติกัม* (*Clostridium septicum*) ดังนั้นจึงควรเก็บตัวอย่างแช่เย็นและนำส่งห้องปฏิบัติการภายใน 24 ชั่วโมง เพื่อตรวจหาสาเหตุของโรค

การรักษาโรค

การฉีดยาเพนิซิลลิน (Penicillin) ออกซีเตตราไซคลิน (Oxytetracycline) หรือ คลอเตตราไซคลิน (Chlortetracycline) เข้ากล้ามเนื้อบริเวณที่เกิดการอักเสบ การรักษาจะได้ผลดีเมื่อรักษาตั้งแต่สัตว์เริ่มแสดงอาการ

การควบคุมและป้องกันโรค

1. ฉีดวัคซีนป้องกันโรคแบคทีเรีย 2 ครั้งต่อปี โดยฉีดครั้งแรกในสัตว์อายุตั้งแต่ 4 เดือนขึ้นไป และฉีดกระตุ้นซ้ำทุก 6 เดือน หากฉีดวัคซีนก่อนอายุ 4 เดือน ให้ฉีดวัคซีนซ้ำอีกครั้งหนึ่งเมื่ออายุ 6 เดือน โดยโค กระบือ ฉีดเข้าใต้ผิวหนัง 5 มิลลิลิตรต่อตัว แพะ แกะ ฉีดเข้าใต้ผิวหนัง 2.5 มิลลิลิตรต่อตัว สัตว์จะมีความคุ้มโรคประมาณ 21 วัน หลังจากฉีดวัคซีน และสามารถคุ้มโรคได้นาน 6 เดือน

2. เข้มงวดมาตรการความปลอดภัยทางชีวภาพเพื่อป้องกันโรคเข้าฟาร์ม ได้แก่

- ห้ามบุคคลภายนอกเข้าภายในโรงเรือนหรือพื้นที่เลี้ยงสัตว์ หากจำเป็นต้องเปลี่ยนเป็นรองเท้าบูทที่ใช้เฉพาะภายในโรงเรือน และเดินผ่านอ่างน้ำยาฆ่าเชื้อทุกครั้งก่อนเข้าบริเวณพื้นที่เลี้ยงสัตว์

- ห้ามยานพาหนะทุกชนิดเข้าภายในโรงเรือนหรือพื้นที่เลี้ยงสัตว์ หากจำเป็นต้องพ่นน้ำยาฆ่าเชื้อโรค และจัดให้รถดังกล่าวอยู่ไกลจากสถานที่เลี้ยงสัตว์ให้มากที่สุด

- การป้องกันการแพร่กระจายเชื้อโรคจากผู้ปฏิบัติงานตลอดจนอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ภายในโรงเรือน โดยการอาบน้ำชำระร่างกาย ล้างทำความสะอาด และฆ่าเชื้อโรคเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

3. ควบคุมการเคลื่อนย้ายสัตว์ งดพบปะเกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์ และงดการนำเข้าสัตว์เข้ามาเลี้ยงใหม่ในช่วงที่มีการระบาดของโรค

การจัดการเมื่อเกิดการระบาด

1. จัดให้มีพื้นที่เฉพาะสำหรับกักแยกสัตว์ป่วยออกจากฝูง

2. ฉีดพ่นน้ำยาฆ่าเชื้อโรคบริเวณพื้นที่ที่สัตว์อาศัยอยู่และหากิน

3. สัตว์ที่เหลือนภายในฝูงที่มีความเสี่ยงต้องฉีดวัคซีนป้องกันโรคแบคทีเรียควบคู่กับการฉีดยาปฏิชีวนะ Penicillin ขนาด 6,000 ยูนิตต่อน้ำหนักตัวสัตว์หนึ่งกิโลกรัม

4. ฉีดวัคซีนป้องกันโรคแบคทีเรียแบบปูพรมให้กับสัตว์ที่อยู่พื้นที่เกิดโรคและพื้นที่ใกล้เคียง และจะต้องฉีดวัคซีนป้องกันโรคแบคทีเรียให้กับสัตว์ทุกตัวที่อยู่ในพื้นที่เกิดโรคและพื้นที่สงสัยต่อไปอีกปีละ 2 ครั้ง ต่อเนื่องเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี

5. สัตว์ที่ตายให้ชันสูตรซาก เก็บตัวอย่างส่งตรวจวินิจฉัยยืนยันทางห้องปฏิบัติการ ซากสัตว์ตายต้องกำจัดโดยการฝังหรือเผา เนื่องจากเชื้อมีความคงทนมากในสิ่งแวดล้อม จึงควรพ่นน้ำยาฆ่าเชื้อบริเวณที่ฝังหรือเผาด้วย และจัดการไม่ให้สัตว์อื่นมาคุ้ยเขี่ยซาก เพื่อป้องกันการกระจายของเชื้อ

ข้อแนะนำ

1. ควรให้สัตว์ยืนในโรงเรือนและเกี่ยวหญ้าให้กิน โดยระวังไม่ให้หญ้าปนเปื้อนดิน

2. ควรลดโอกาสการเกิดบาดแผล โดยการไม่ปล่อยสัตว์ให้ออกหากินเองในฤดูฝน เพราะอาจเกิดอุบัติเหตุ สิ้นไถ่ เกิดแผลตาม ขา/เท้า ได้ ซึ่งเมื่อขา/เท้าสัมผัสดินอาจมีความเสี่ยงติดเชื้อได้ เนื่องจากเชื้อส่วนใหญ่มีการปนเปื้อนในดิน

3. ไม่ควรนำสัตว์ที่มีอายุต่ำกว่า 2 ปี เข้าไปเลี้ยงในพื้นที่เสี่ยงหรือพื้นที่ที่เคยเกิดโรคนี้ เนื่องจากมีโอกาสติดเชื้อจากดินที่มีอยู่ในบริเวณนั้นได้มากกว่าสัตว์อายุมาก

เอกสารอ้างอิง

ทัศนีย์ ชมภูจันทร์, มนัสนันท์ ประสิทธิ์รัตน์ และมนยา เอกทัตร์ (บรรณาธิการ). 2539. คู่มือการดูแลสุขภาพโคนม. สถาบันสุขภาพสัตว์แห่งชาติ. ฟินนีพับลิชชิง.

ทัศนีย์ ชมภูจันทร์, สุรีย์ ธรรมศาสตร์, ปันนัท ธนเจริญวัชร, จิรา คงครอง และเอกรินทร์ วัฒนพลาชัยกุล (บรรณาธิการ). 2539. คู่มือมาตรฐานการชันสูตรโรคสัตว์. สถาบันสุขภาพสัตว์แห่งชาติ. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักเทคโนโลยีชีวภัณฑ์สัตว์, <http://www.dld.go.th/biologic>.

สำนักงานปศุสัตว์อำเภอป่าตอง จังหวัดอุดรธานี, <https://www.facebook.com/389028325050826/posts/733178950635760>.

กรมปศุสัตว์, ข่าวสารประชาสัมพันธ์, <https://dld.go.th/th/index.php/th/newsflash/directornews/17218-head-25610904-3>.

กรมปศุสัตว์, ข่าวสารประชาสัมพันธ์, <https://pvlo-tra.dld.go.th/webnew/index.php/th/news-menu-2/info-menu/1332-2021-08-26-03-47-06>.

ศูนย์วิจัยและพัฒนาการสัตวแพทย์ภาคเหนือตอนล่าง, ข่าวสารประชาสัมพันธ์, <http://vrdsn.dld.go.th/webnew/index.php/th/news-menu-2/info-menu/186-blackleg>.
